

Политически системи

СИНГАПУРСКИЯТ МОДЕЛ НА ДОГОНВАЩО РАЗВИТИЕ

Проф. д-р филос. н. Васил Проданов

Сингапур е примерът на малка страна, лишена от природни ресурси, която демонстрира един от най-големите успехи на догонващо-изпреварващ тип развитие през последните десетилетия. При това става дума за съвсем млада държава, чиято територия е била в продължение на 120 години британска колония, която през 1959 г., запазвайки статута си на колония, получава правото на „автономно управление“. Провеждат се избори, спечелени от „Партията на народното действие“, чийто ръководител Ли Куан Ю застава начело на правителството на „автономната колония“. От 1962 г. е включена като част в получената независимост Малайска федерация, но след тежък конфликт се отделя като независима държава на картата на света едва през 1965 г., когато се отделя от Малайзийската федерация. Започва развитието си в условията на бедност, голяма безработица, недостиг на земя и на суровини. Когато получава независимост, внася отвън дори прясна вода и пясък за строежи.

Това е по същество за островен град държава с население днес от около 4.7 млн. човека, приблизително колкото Ирландия. Сравнително малката територия от около 600 квадратни километра е отделена с тесен пролив от южната част на Малайския полуостров и разширена изкуствено през последните десетилетия към морето чрез запълване на плитчините до около 700 квадратни километра, но това по същество са размери на един град. За едно поколение прави скок в групата на най-развитите държави в света и най-развитата в Югоизточна Азия.

Изминава за няколко десетилетия пътя от крайно бедно общество до оазис на благополучието в един регион, в който има все още много живеещи в нищета. Доходът на човек от населението там днес е пет пъти по-голям от неговия съсед Малайзия, от който той се отделя като самостоятелна държава и с който икономически са съизмерими тогава. А това е доказателство, че при умела политика и успешен модел на развитие при едни и същи условия могат да бъдат постигнати коренно различни резултати.

1. Открита икономика и експортна ориентация

При липсата на каквито и да е вътрешни ресурси и наличието на малък вътрешен пазар Сингапур залага в своето икономическо развитие на доброто си местоположение и на реализацията на мощна експортно

ориентирана стратегия чрез привличане с помощта на ниски данъци на максимално количество външни инвеститори и задържане на вътрешното потребление и заплащане. Както и при много други случаи на успешно развитие, едно от важните си специфични предимства, на които залага, е да бъде междинен пункт на финанси и стоки за много по-големите пазари на Югоизточна Азия и особено Китай и Индия. Всъщност още през 1819 г., когато Британската Остиндийска компания открива Сингапур, тя започва да го използва като център на морския път от Индия към Китай. Сега Сингапур просто развива активно предимствата на тази географска позиция. Превръща се в център на комуникационни и транспортни връзки и връзка между много по-големи икономики и особено на китайската след началото на реформите там.

Първоначалните етапи на развитие на икономиката на Сингапур както и при другите представители на „азиатския модел“ на догонващо развитие са силно свързани с наличието на евтина работна ръка и експортно ориентирана продукция, главно в областта на електрониката. Същевременно той разчита максимално на превръщането си в стратегическа пресечна точка на финансови и търговски потоци в Югоизточна Азия и за това съществена роля има фактът, че там се създава най-голямото пристанище в света. Доскоро растежът не е бил обвързан с паралелно нарастване в същата степен на заплащането, което е фактор за привличане на инвестиции. Поради относително неголемия си вътрешен пазар неговото развитие става възможно благодарение на това, че относителният дял на експорта е по-висок от годишния брутен вътрешен продукт (БВП) на страната и тя е световен център на финансови и бизнес-услуги.

Развиват се корабостроенето и кораборемонтът, черната и цветната металургия, електрониката, електротехниката, хранителната и текстилната промишленост. С възхода на Китай, който притежава конкурентно предимство в това отношение, започна бързо преориентиране към нови пазарни ниши. Това са на първо място корабно инженерство и биомедицински фирми, чийто ръст годишно е около 40 %, както и силно развита финансова индустрия, превърнала страната в регионален център за богати инвеститори. Огромни инвестиции се насочват през последните години към биотехнологиите.¹⁹¹

Държавата играе активна роля в регулирането на пазарната система, но това става изцяло чрез създаване на съответната нормативна среда и стриктния контрол върху нея, чрез ефективно действие на институциите, за да бъдат привлечени чужди инвестиции, поради което разходите за държавно управление са ниски, а икономиката и страната са

---

¹⁹¹ Вж. Singapore's economy, *The Economist*, October 25th, 2007.

между най-отворените в света и поради това и в най-висока степен включени в глобалната конкуренция. Ключово значение в поведението на държавата има осигуряването на дългосрочна макроикономическа стабилност, опираща се върху наличието на валутен борд и бюджет без дефицити. Активната държавна намеса в икономиката е в три основни посоки – регулиране на трудовия пазар, подпомагане на образованието и квалификацията и принудителните спестявания. Регулирането на трудовия пазар се състои в невъзможността за стачки и един национален профсъюз, създаването на Национален съвет по заплащането, който всяка година дава ориентировъчни равнища за заплащането, които да са такива, че страната да бъде конкурентна на международния пазар, т.е. не могат да нарастват значително.

Постига се уникално съчетание между пазарна регулация и функциониране на суверенния държавен фонд «Тамесек», който контролира корпорациите, отговорни за функционирането на 60 % от БВП на страната. Изключително значение се отдава на връзката с външните пазари чрез силна експортна ориентираност и политика на привличане на чуждестранни инвестиции. Създават се почти всевъзможни условия за осигуряване на благоприятна среда за чуждия капитал, който се освобождава от формалности и от излишното бреме на митнически и данъчни ангажименти. Така, създавайки данъчни облекчения и превръщайки се в една от няколкото характеризирани като „данъчен рай” територии в света между 1980 и 1990 г., Сингапур успява да привлече най-големия абсолютен обем на чужди инвестиции в сравнение с всяка друга развиваща се страна в света като ежегодно те нарастват. Новопривлечените фирми, които развиват дейност там, първоначално се освобождават от данъци за период между 2 и 5 години, а след това дори до 10. До 1983 г. така се прави за компаниите, развиващи производствена дейност, и се привличат преди всичко компании в областта на електрониката, петролните деривати и фармацевтичната промишленост. След това такива отстъпки започват да се правят и за компании, предлагащи различни услуги, с което страната става най-изгодното от данъчна гледна точка място за инвестиране в света. В резултат на това през 90-те години там са имали свое седалище около 5 000 транснационални компании в света.¹⁹² И един от уроците, които се извличат от Сингапурския опит на развитие, е, че докато той не започне да се прилага и от други страни и няма достатъчно конкуренция, може да играе ключова роля в ускоряване на развитието. Всъщност може би най-важното от опита на Сингапур е, че той намалява или изобщо се отказва от данъци върху мобилните фактори

---

¹⁹² Вж. **Huff, W.G.** Singapore's Economic Development: Four Lessons and Some Doubts, *Oxford Development Studies*, Vol. 27, N 1, 1999, pp. 35-39.

в производствения процес, но много по-сериозно натоварва по-слабо мобилните като земята и трудовата сила.

Към това се добавя изключително добре развитата система на комуникации. Стратегическа посока на дейността на правителството е създаването на максимално добра инфраструктура – пристанища, телекомуникации, летища, пътища. Така Сингапур е превърнат в един от четирите най-големи финансови центъра в света (наред с Ню Йорк, Лондон и Токио) и третото по големина в света пристанище. Това е страната с най-голям дял на външнотърговски обмен спрямо вътрешния ѝ продукт в сравнение с всички други в света. През 2005 г. относителният дял на нейната международна търговия е равен на огромната цифра от 456 %; Ирландия, която непосредствено я следва и е другият пример на успешно развитие в постмодерни условия, има относителен дял от 149 %; при големи държави като Индия и Китай той е съответно 69 % и 44 %, независимо че те също се опират на модел на експортно ориентиран растеж.¹⁹³

Това от своя страна е свързано с челното място на страната в множество световни ежегодни класации. Първата е класацията на степента на глобализация на икономиката, изготвяна през последните години от списание «Форин Полиси», като за тази цел се използват четири групи показатели – икономически (международна търговия, чужди преки инвестиции), личностен (международни телефонни разговори, международни пътувания, преводи на лични средства в чужбина и от чужбина), технологически (интернет-ползватели и интернет-хоствания), политически (членство в международни организации, участие в мироопазващи сили, международни договори). Сингапур е непрекъснато начело като в първата петица на глобализирани държави е и Ирландия. Сред източноевропейските държави през 2007 г. най-напред е Естония, която има най-бързо развитие, а България е на 27 място в съседство с Хърватска.¹⁹⁴

Втората класация е на индекса на икономическа свобода „Херитидж“, който се прави от 1995 г. насам – това е страната, която през последните години заема в него второ място. Средната митническа ставка е нула процента, а правителствените разходи през 2004 г. намаляват до 15.7 % от БВП, което е два пъти по-малко отколкото у нас, а от тях правителственото потребление 10.4 % от БВП.¹⁹⁵

Третата класация е на глобалната конкурентоспособност, правена ежегодно от световния икономически форум в Давос. При класацията от

---

¹⁹³ Вж. The Globalization Index 2007, *Foreign Policy*, November-December 2007, p. 72.

¹⁹⁴ The Globalization Index 2007, *Foreign Policy*, November-December 2007, p. 8.

¹⁹⁵ **Костадинова, Светла.** Сингапур – спестяване и успех, в. *Дневник*, 25 октомври 2006, с. 20.

2007 г., сравняваща 131 държави в света, Сингапур заема пето място, изпреварвайки Великобритания, Холандия, Норвегия, Южна Корея, Япония и пр. България е една на 79 място в тази класация след Ямайка, Египет и Ботсвана.¹⁹⁶

Четвъртата класация е свързана с така нар. „Интелигентен индекс“, който измерва около 400 различни променливи, чрез които се установява доколко една страна е отворена за създаване, защита, увеличаване на стойност от интелектуална собственост. Индексът се мери по скала от минус десет до десет. Според първата такава класация, направена през 2004 г., САЩ водят с 6.84 точки, следвани от Япония с 4.71 и на трето място е Сингапур с 4.03. За сравнение Индия и Китай имат рейтинг съответно минус 0.30 и минус 3.25.¹⁹⁷

За необичайните достижения на сингапурския модел на догонващо развитие говори фактът, че за малко повече от три десетилетия – от 1977 до 2007 г. – БВП на страната е нараснал десет пъти, т.е. образно казано са построени десет Сингапура. За сравнение икономиката на следващия по успехи «азиатски тигър» Хонгконг е нараснала за този период «само» около 6.5 пъти. В периода между 1960 и 2000 г. средният ръст на икономиката е бил около 8 % годишно. И в момента тя расте с темпове между 8 и 10 % средногодишно и е известна като «развита страна, която се развива с темпове на развиваща се страна».¹⁹⁸

2. Създаване на човешки капитал и значение на науката

Когато започва реформата в образователната система през 1967 г., Сингапурското правителство решава да я реорганизира на принципите на мениджмънта, ориентирайки я към краткосрочни и средносрочни цели на икономически растеж, а не към дългосрочна академична система, която на много места по света води до безработни „бели якички“ или създава относително маргинализирана, критична и дестабилизираща системата хуманитарна интелигенция. В редица развиващи се страни така се създава по същество един конкурентен елит, който играе дестабилизираща, а не конструктивна роля в развитието. Отчасти това се отнася за системата на образование в бившия СССР.

Образованието се подкрепя силно от държавата като най-напред акцентът е върху първоначално и средно образование, а след това и към по-горни равнища. Достъпът на студенти за по-горни равнища е на силно

---

¹⁹⁶ Вж. The Global Competitiveness Report 2007-2008, Pallgrave Macmillan, 2007.

¹⁹⁷ Вж. **Bellows, Thomas**. Economic Challenges and Political Innovation: the Case of Singapore, *Asian Affairs: An American Review*, Winter 2006, Vol. 32, N 4, p. 244; Виж също: World IP Index, <http://www.worldipindex.com/#contributors>

¹⁹⁸ Вж. Singapore's economy, *The Economist*, October 25th, 2007.

конкурентен принцип, чрез който се подбира най-доброто. Един от първите въпроси, с които започва ускореното развитие, е реформирането на системата на образование по посока на единни минимални стандарти и задължително изучаване на английски език в средните училища, докато във вузовете това става езикът на преподаването като идеята е така страната много по-лесно да се интегрира в международната среда. Така е създадена една от най-добрите образователни системи в света. При това се подкрепя обучението на най-добрите студенти във водещи чужди университети.

Образованието е по същество ключов органичен елемент от индустриалната политика. Подготвят се кадри не изобщо, а в специфични сфери, свързани с привличане на чуждестранни инвестиции и осигуряване на квалифицирана работна ръка за тях. Важно значение в това отношение имат съвместните учебни програми с чужди институти или фирми, при които сингапурското правителство поема половината разходи, но в резултат на това се подготвят кадри със специфични за идващите отвън компании. Оценка за това силно обвързано с конкретните нужди на икономиката образование са много високи като изследователите изтъкват, че това е важно предимство за Сингапур в сравнение с огромното количество развиващи се и стремящи се към ускоряване на развитието държави, където също се хвърлят средства в образованието, но недостатъчно обвързани с потребностите на икономиката, и това води до разминаване между интелигенция и обществени потребности, предизвикващо възникването на радикализирани интелигентски прослойки с маргинализирано съзнание, които имат силно дестабилизиращо за страната си поведение. Всъщност това е характерно за една немалка част от интелигенцията в бившите социалистически държави, която неслучайно в ситуация на криза в големи свои части се държеше като своеобразна лумпен-интелигенция.

Стимулира се активно формирането на наукоемки и съвременни отрасли, предлагат се изгодни кредити, осъществяват се национални програми, действия се планомерно за подготовка на образовани и професионално умели специалисти.

3. Политическа система, налагаща като основна ценност стабилност

Бивайки бивша английска колония, Сингапур се развива като парламентарна република по Уестминстърската система на Великобритания. Формално съществува повече от една партия, но на практика, както и в Япония след Втората световна война, когато се реализира „японското чудо”, на практика функционира еднопартийна

система и това придава висока степен на стабилност на управлението – това е „Партията на народното действие” под ръководството Ли Куан Ю, който е несменяем премиер от 1959 г., има основна заслуга за превръщането на тази страна в една от най-развитите в света и създава общество на дисциплината, порядъка и дългосрочното планиране, в което хората са в центъра на внимание на държавата. След това запазва позиции съответно на „старши министър” и „министър ментор”, играейки така ключова роля за всичко, което става през целия период на развитието на Сингапур, и, бивайки начело на непрекъснато управляваща партия, символизира несекваща политическа стабилност. За доминирането на тази партия има значение не само огромният авторитет на нейния премиер, но и мажоритарната система, според която кандидатът, получил най-много гласове, взема всичко. Това обаче придава висока стабилност на политическите институции. Към това се добавят и различните ограничения върху опозицията, придаващи елементи на авторитарност на управлението, но същевременно благоприятстващи неговата устойчивост и ефективност. Сингапур се развива като страна с ефективни, прозрачни и некорумпирани държавни институции, с каквито могат да се похвалят малко страни в света.

Основна ценност на политическата система е осигуряването на стабилността, което става чрез практически съществуваща еднопартийна система. Независимо че в изборите участват и други партии, в парламента не са влизали повече от един-двама депутати на опозицията, като на самата идея за опозиция се гледа негативно и на практика съществуват различни форми на скрита и открита цензура, а на преден план се извежда лоялността към обществото и съществуващата система. Идейната ориентация на управляващата “Партия на народното действие” е свързана със Социалистическия интернационал, поне до изключването ѝ за нарушаване на човешките права в страната.

При създаването на държавата корупцията е повсеместно разпространена и представлява част от начина на живот. Борбата с нея се провежда чрез опростяване на процедурите за вземане на решения, ясни и прости правила за даване на лицензи и разрешения от държавата, недвусмисленост в законите и жестоки наказания. Рязко се вдигат заплатите на съдиите и държавните служители на отговорни постове, които получават не по-малко от ръководителите на частни корпорации. Създава се независим орган за борба с корупцията, започващ разследвания дори сред роднини и близки на Ли Куан Ю, които без уговорки получават тежки присъди. На практика се стига до ситуация, при която, независимо че правителството има контрол върху съдебната система, тя е изключително ефикасна и на практика корупция не съществува. Важна роля в това отношение имат изключително строгото законодателство и

силната наказателна система, изискваща стриктно следване на законодателството и строги санкции за всяко нарушение.¹⁹⁹ Но то не би било достатъчно да осигури високото равнище на некорумпираност, ако нямаше още един изключително важен момент – моралната система на обществото, създавана изцяло чрез активната дейност на правителството, с което страната влиза в групата на консервативните държави, чиито ценности се опират на съответни принципи и задължения, на акцентирането на общността, а не на индивида. Сравнението с България показва, че ако публичният сектор в България бе толкова ефективен, колкото в Сингапур, щяха да се използват с около 54 % по-малко ресурси за постигането на същите резултати, т.е. с наличните ресурси биха могли да се постигнат над два пъти по-добри резултати.²⁰⁰ Сингапур има една от най-евтините държавни машини в света – около 10 % от БВП.²⁰¹

4. Демографията на малката страна

За разлика от Китай с неговото огромно и относително еднородно общество, което е важен фактор за развитието му, Сингапур е демонстрация на факта, че демографската маса е само една от многото предпоставки за успешно развитие. Както и при Ирландия имаме пример на ускорено развитие на един малък по мащабите си град държава с висока степен на етническа нееднородност. Това се съчетава с едно от най-ниските равнища на раждаемост в света и от гледна точка на проблемните ситуации – с недостиг на работна ръка и нарастваща нееднородност на населението Сингапур може да бъде модел на перспективите, с които ще се сблъсква България.

Успешното развитие на Сингапур изостря проблема за работната ръка и води до създаване на система от работни визи, водеща до наличието на голяма маса гастарбайтери, чрез които не само се запълват нужните работни места, но и не се позволява да растат много бързо заплатите. През 2006 г. 42.6 % от населението му е било родено в чужбина, което е повече отколкото във всяка друга държава в света, приемаща емигранти. За сравнение в САЩ, която се дава обикновено за пример като нация от емигранти, през същата година роденото извън страната нейно население е 12.9 %. При това бурно развиващата се икономика създава нови и нови работни места, нуждаещи се от работници. Само през последната година са възникнали 176 000 нетни нови работни места като половината от тях са били заети от чужденци.

---

¹⁹⁹ Вж. Ли Куан Ю. Сингапурска история: из третъето мира в първий. М.: 2005, с. 80-88.

²⁰⁰ Вж. Чобанов, Д. Ако бяхме като Сингапур..., в. *Капитал*, 9 февруари 2007.

²⁰¹ Вж. Huff, W.G. Singapore's Economic Development: Four Lessons and Some Doubts, *Oxford Development Studies*, Vol. 27, N 1, 1999, p. 34.

Прогнозите сочат, че през следващите пет години ще бъдат създадени около 450 000 работни места, които ще изискват нови работници от чужбина, идващи главно от Индонезия, Малайзия и Филипините, но и от целия останал свят. В момента Министерството на труда се готви да даде визи на нови 40 – 50 000 души, с които общият брой на чуждите работници ще стане 670 000 човека, което превръща този град държава в много по-плътно населено място например от един град като Чикаго.²⁰²

В тази ситуация, за да избегне пренаселеността и тежки етнически противоречия и противопоставяния, Сингапур провежда силно рестриктивна имигрантска политика и в същото време много активна по привличането на гастарбайтери и в това отношение тя е различна от тази на повечето страни в света. Чуждите работници много трудно могат да станат граждани на страната и това е свързано с множество изисквания към квалификацията, престоя, знанията им по английски и познаването на историята на страната. Те имат временна работна виза, която може да бъде подновена по искане на наелия ги работодател, нямат право да доведат децата или семейството със себе си, нямат право да се женят за сингапурски гражданин. Имат право да работят само в определени, разрешени от правителството области с недостиг на работна ръка и работната виза се отнася до специфичен отрасъл – на първо място в строителството и като домашни помощници. Ако бъдат освободени от работа или не могат да работят, трябва да напуснат страната до една седмица. Подложени са на постоянни медицински прегледи, за да е сигурно, че не са болни от СПИН.

5. Социален капитал чрез конфуциански нормативен порядък, морални стимули и морални кампании

Сингапур е полиетническа общност като основната група са китайци, но наред с тях там живеят малайци, тамили, европейци, японци, поради което има няколко официални езика – английски, китайски, тамилски. Още по-разнообразен е професионалният състав на населението, сред което има най-много будисти, след това конфуцианци и даоисти, мюсюлмани, християни, хиндуисти. При такова разнообразие изключително остър е проблемът за изграждане на единно общество с висока степен на социален капитал, на взаимно доверие.

Това именно успява да направи Ли Куан Ю, създавайки уникална система на морално възпитание, контрол, социализация. На една малка територия се изгражда образцово общество с минимална престъпност, съчетаващо конфуцианските традиции и ред, признаване и приемане на

---

²⁰² Вж. **Howley, Kerry**. Guests in the Mashine, *Reason Magazine*, January, 2008.

йерархиите със силен контрол и управление на процесите. Съществува силна държавна регулация и налагане на групови ценности и морални стимули, контрол в сферата на ценностите и нравственото възпитание, които са много по-строги например от тези на съветския тип социализъм през 70-те и 80-те години на XX век, но са в посока, в която се акцентира върху различните неоконсервативни концепции за развитие, в които темата за морала, моралните ценности, лоялността и отговорността към общността, традициите заемат съществено място. Холивудските кинофилми и видеоигрите са специално контролирани и цензурирани, когато става дума за прекомерно насилие, религиозни обиди, голота, сексуални сцени.

Лозунгът на управляващата партия е “Напред към държава на съвършенството”. Цялостна система от стимули обхваща обществото и всички сфери на дейност, като се стигне до това, че способните випускници на висшите училища се поощряват да встъпят в брак помужду си, за да раждат способни деца. Западният индивидуализъм е отхвърлен като Ли Куан Ю неведнъж подчертава разминаването между западната демокрация с нейния индивидуализъм и свръхакцентирание върху правата на човека и азиатските ценности, свързани с конфуцианската традиция на спазване на колективност и строга законност и контрол.

В духа на конфуцианската традиция нравственото формиране на човека е един от основните приоритети и идеологическите и моралните кампании са много по-интензивни от тези, които са известни в определени периоди за източноевропейските страни. Така например между 1979 и 1987 г. са проведени 628 пропагандни кампании само по въпросите на вежливостта в отношенията между хората, а такива се правят непрекъснато по много други въпроси – чистотата, груповата лоялност между управляващи и управлявани, семейна взаимопомощ и пр. Всичко това е противопоставено на западния либерален индивидуализъм и създава колективистка среда на висока отговорност, дисциплина и трудова активност, блокиращи морално негативните в други страни следствия на пазарната икономика.²⁰³ Общественият морал се поддържа със строги мерки на държавна принуда, а не е оставен просто като грижа на семейството или гражданското общество, както се прави при западната либерална традиция. Усилията за въвеждане на обществен порядък са максимални и поради това улична престъпност липсва. Контролът върху публичното пространство и информацията в него предизвиква критика на различни организации по човешките права. Международната организация „Репортери без граница”, която прави ежегодни класации по индекс на свобода на пресата, редовно поставя Сингапур на едно от последните

---

²⁰³ Вж. **Gayle, D.J.** Singaporean Market Socialism: Some Implications for Development Theory, *International Journal of Social Economics*, 1989, Vol. 15, N 7, pp. 53-75.

места. В последната класация от 2007 г. Сингапур заема 141 място от общо 167. За сравнение България е на 51 място, а най-напред са Исландия и Норвегия.²⁰⁴

За сметка на това Сингапур е най-чистият град в света и една от причините за това са изключително големите глоби дори за хвърлена на улицата дъвка. Порядъкът и чистотата се възприемат като абсолютна необходимост за организацията на живота на хората и в никакъв случай не могат да се жертват за проявата на самобитност или правата на индивидите. Да пушиш, да се караш, да пиеш, да дъвчеш дъвка, да закачаш другия пол на публични места е забранено и порядъкът и чистотата на страната са уникални за целия свят. На публичните места, като се почне от метрото и се стигне до територията на гарата, подробно са описани или се съобщава за забраните.

6. Специфична социална политика, осигуряваща единство на обществото и същевременно стимулираща ускорено догонващо развитие

Това, което отличава сингапурския модел на догонващо развитие, е, че той успява по специфичен и изключително успешен начин да съчетае социалната справедливост и икономическата ефективност, стимулирането на индивидуалната активност и достигането на колективни цели. Това е начин, различен от кейнсианското стимулиране на агрегатното потребление в Западна Европа, което по същество разрушава протестантската етика на отложено потребление за сметка на консумативна етика на изпреварващо потребление. Това е начин, различен и от този, който съществува в бившите социалистически страни в Източна Европа, включително и в България, където имаме задържане на заплащането на първоначалния етап на развитието и развитие на социална политика чрез обществени фондове за потребление, за които обаче индивидуалният гражданин не чувства своята отговорност, а и които не стимулират индивидуалното трудово поведение. Социалната система на Сингапур успява по уникален начин да съчетае стимулирането на индивидуалната активност с отложеното потребление и социалната политика, което се превръща в един от най-важните инструменти за икономическо развитие и дава основание нерядко сингапурската система да се характеризира като „пазарен социализъм”.²⁰⁵ Към това се добавя и фактът, че по същество всички работещи в страната членуват в един

---

²⁰⁴ Вж. Worldwide Press Freedom Index 2007, http://www.rsf.org/article.php3?id_article=24025

²⁰⁵ Gayle, D.J., Singaporean Market Socialism: Some Implications for Development Theory, *International Journal of Social Economics*, 1989, Vol. 15, N 7.

профсъюз, който е включен в трипартитна система на споразумение. По същество стачки няма и трудовите конфликти се уреждат на много ранен стадий.

Всяко индивидуално право, свързано с проблемна ситуация за обществото, се обвързва с механизми за носене на отговорност към обществото. Типичен пример е купуването на кола в този град със силни ограничения в територията. Затова са необходими две условия. Първото е да притежаваш осигурено място за паркиране в гараж, а второто е да платиш данък на държавата в размер от 100 %. Така голяма част от населението разчита на градския транспорт. Това решава радикално проблема със задръстването и избягва ситуации от типа на тази в София, където индивидуалното право да притежаваш и ползваш кола е изцяло за сметка на останалите и пример за липса на каквато и да е солидарност в едно общество, неуспяващо да регулира отношенията между индивидите.

Държавата действа активно в разпределителната сфера и независимо от социалната диференциация, крайно бедните и маргинални слоеве, характерни за развитите западни държави, не могат да бъдат срещнати в сингапурското общество. Съществува строга регулация на доходите и ограничения в нарастването на работната заплата, която е доста по-ниска от тези в развитите западни държави със същите икономически показатели. Основната ценност, стояща зад всичко това, е, че не индивидът, а групата е съществена, че индивидът има задължения и лоялност към общността.

Към края на 80-те години делът на работната заплата в БВП остава под 45%, докато в развитите държави по това време е между 60 и 65 %. Това дава възможност да се отделя голяма част от националния доход за разширено възпроизводство и ускорено развитие. За да се блокират исканията за повишаване на заплатите, стачките са забранени, а профсъюзите – контролирани от правителството.

Социалната политика е изцяло подчинена на идеята за развитието на страната като е насочена към специфичен вид задължително спестяване, което играе огромна роля в ускоряване на развитието на страната, давайки възможност за съчетаване на вноса на инвестиции с относително ниско на потребление и висока норма на спестявания и насочване на голямо количество средства за развитие. За тази цел се провежда политика на задължително спестяване на гражданите за пенсия, здравеопазване, жилище и образование като съответните средства се администрират от полуавтономни агенции и не влизат като разход в държавния бюджет и не се преразпределят чрез него. Принудителното спестяване по същество е субсидия за капитала, особено за мултинационалния. От 60-те години насам делът на индивидуалното потребление във БВП е непрекъснато ограничаван, падайки от 76.7 %

през 1966 г. на 55 % през 1979 г. и на 43.8 % през 90-те години.²⁰⁶ Така, от една страна, се осигурява най-високото възможно спестяване в историята на човек от населението с толкова висок брутен вътрешен продукт, а от друга страна тези средства отиват за развитие и за увеличаване по същество на средствата на гражданите.

Това става като от задължително събираните средства от всеки работещ член на сингапурското общество се образува гигантски колективен фонд – „Централен пенсионен фонд”, използван за развитието на страната, който не действа обаче на принципа на солидарността, както става в Европа и в България, а по същество е лична сметка, използвана за лични или на семейството нужди. Това става чрез задължително удържане в зависимост от възрастта на работника на част от брутната заплата, варираща за дълго време между 40 и 50 %. През последните години тя бе намалена и е най-голяма (35 %) за хората под 35 г. и пада до 8.5 % за работещите над 65 г. Осигуровки правят и работодателите като всичко се разпределя на три части: а) обикновена, използвана за закупуване на жилище, застраховка към фонда, инвестиции, образование; б) специална, чиито средства се използват при старост или за влагането им инвестиционни продукти, свързани с пенсиониране; в) здравна, използвана при влизане в болница и за медицински застраховки. През 2006 г. около 70 % от населението са членове на Централния спестовен фонд, в който имат огромната сума от 122.61 млрд. долара.²⁰⁷

Тези средства се използват за инвестиране като хората имат право да получат обратно парите, внесени за пенсия, когато навършат 55 години. Другата част могат да бъдат теглени предварително за закупуване на апартаменти, построени и продавани от правителството срещу съответен кредит. По този начин през последното десетилетие над 40 на сто от БВП се формира от тези колективни спестявания, които са изключително мощен стимул и фактически колективна собственост за развитието на обществото.²⁰⁸ От друга страна обаче това се оказва един от ключовите фактори за изграждане на единно и солидарно общество, което реализира „сингапурското икономическо чудо”. Така се съчетават инвестициите, идващи отвън, с тези от вътрешните спестявания и това има кумулативен ефект за развитието. При това трябва да се отбележи нещо много важно – ако в западноевропейските държави и в Северна Америка с развитието и налагането на потребителски пазар с евтини потребителски кредити

²⁰⁶ Вж. **Huff, W.G.**, Singapore's Economic Development: Four Lessons and Some Doubts, *Oxford Development Studies*, Vol. 27, N 1, 199, pp. 4344.

²⁰⁷ **Костадинwww Светла**. Сингапур – спестяване и успех, в. *Дневник*, 25 октомври 2006, с. 20.

²⁰⁸ Вж. **Gayle, D.J.** Singaporean Market Socialism: Some Implications for Development Theory, *International Journal of Social Economics*, 1989, Vol. 15, N 7, pp. 53-75.

равнището на спестявания пада и дори в страни като САЩ се живее като цяло на кредит, то в Сингапур нараства, правейки неговото население най-големия спестител в света. Това дава възможност на страната да мобилизира такова количество ресурси за развитие, за което Пол Кругман ще каже, че би накарало дори „Сталин да се гордее“.²⁰⁹ Всъщност така се съчетават ресурси за развитие, типични за западния свят от епохата на протестантската етика, когато спестовността играе ключова роля за разширеното възпроизводство, и следващия консумативен етап на този свят, когато изпреварващото потребление на кредит играе такава роля. Кумулативното действие на външното инвестиране и на капиталовото натрупване се оказва необичайно силно.

---

²⁰⁹ **Krugman, P.** The Myth of Asian Miracle, *Foreign Affairs*, 1994, Vol. 73, N 6.